

AJUNTAMENT DE LES BORGES DEL CAMP

**Festa Major
en honor de la
Mare de Déu de la Riera
1989**

**Pregó
de Festa Major**

Joan Maria Pujals i Vallvé

President de la Diputació de Tarragona

Pregó de Festa Major

Les festes de la Mare de Déu de la Riera, a les Borges del Camp, se'ns apareixen amb una notable càrrega de símbols. Efectivament, del culte a la Mare de Déu de la Riera se'n deriva tota la simbologia que aporta l'aigua, pel que significa de purificació i de força vital. D'altra banda, del tradicional i històric Ball dels Diables borgenc, se'n deriva la roent simbologia del foc, que té un lloc de privilegi en l'escatologia de la major part de les religions, com a representació de la fi del món, i serveix alhora per expressar el càstig a què han d'ésser sotmesos els dolents.

Els rituals del foc apareixen estesos arreu, i un aspecte d'aquest ritual és la consumpció de torxes, ciris i el mateix Ball dels Diables, tan arrelat a les Borges del Camp

Anirem a glossar aquests dos símbols tan profundament significatius.

Catalunya compta amb una abundantíssima mostra d'ermites i santuaris dedicats a sants, santes i marededéus, amb les més diverses advocacions, títols i funcions, i aquestes ermites i santuaris es troben disseminats per les muntanyes, planes, valls, boscos, encreuament de camins, o bé al costat dels rius o de les rieres.

El corpus de les narracions tradicionals existents sobre la mostra de santuaris marians del Camp de Tarragona pot ésser classificat en quatre categories diferents: troballa o invenció, manifestació, aparició i rescat.

Els casos de troballa són la categoria més nombrosa bo i aplicant-se als següents santuaris: La Pineda (Vila-seca de Solcina) , La Roca (Mont-roig), Paret Delgada (La Selva del Camp), L'Abellera (Prades), La Riera (Les Borges del Camp), El Roser (Vilallonga del Camp), El Roser (Vallmoll), Les Virtuts (Alcover), Berà (Roda de Berà), El Camí (Cambrils), El Lledó (La Pobla de Mafumet) i el Lledó (Valls). D'aquests dotze casos, els vuit primers, entre els quals figura la Mare de Déu de la Riera, són protagonitzats per pastors, intermediaris humans que descobreixen les imatges.

El primer que crida l'atenció quan hom observa les narracions en el seu conjunt, és el clar predomini dels pastors, com a intermediaris humans en la invenció o troballa de les imatges. A més a més de la figura del pastor, s'escau un intermediari animal, en el cas de la Verge de la Riera borgenca, amb la intervenció d'una ovella.

Des del començament del cristianisme, la figura del pastor esdevé un intermediari privilegiat en la comunicació o diàleg amb el món sobrenatural.

El pastor, caracteritzat normalment com una persona rústega i feréstega, és qui, i precisament pels trets esmentats, estableix una relació més directa i simbiòtica amb la natura verge. És el pastor -junt amb el llenyador, el carboner i altres possibles substituïts

en aquesta lloable tasca de trobar marededéus perdudes- l'home que més freqüentment travessa els lindars de la naturalesa coneguda i, per tant, domesticada i culturitzada, per penetrar en aquells indrets boscosos, allunyats i selvàtics, en una paraula, incontaminats i liminars, on el sagrat realitza sovint les seves manifestacions hierofàniques.

Tanmateix, l'ovella o un altre tipus de bèstia de pasturatge, com és ara el bou ben sovint, jugaria una funció semblant a la del pastor, però aplicada al món animal. D'aquesta manera dos éssers -el pastor i l'ovella- un humà i l'altre animal, però que ocupen dins els seus respectius mons un paper semblant -una situació fronterera entre la natura i la cultura, o si es prefereix entre la salvatgeria i la domesticitat- passen a ésser peces d'un paradigma ecològic i simbòlic concret, que s'arrodoneix amb la verificació dels indrets on, segons la tradició, han tingut lloc les hierofanies. En efecte, l'enclavament de tots els santuaris esmentats està caracteritzat per un comú denominador que ja coneixem: el fet d'haver estat construïts lluny de poblat, o almenys, als afores dels límits habitats. Així, per exemple, hi ha cert predomini de santuaris erigits en llocs encinglerats (Puigcerver, La Roca, L'Abellera); al cim de turons (El Lledó de Valls, Montornès) o bé al peu d'una cresta de muntanya (El Remei). En altres casos hom emfatitza el caire boscós del paratge (La Pineda), de pasturatge (La Misericòrdia), sense oblidar els situats en camins (El Cami, a Cambrils), o en partions de propietat (Paret Delgada).

El caire privilegiat i en molts casos de talaia natural amb vasta panoràmica de què gaudeixen en la seva majoria els santuaris, cal relacionar-lo, amb un seguit de constants que es repeteixen en els mites d'origen. Ens volem referir als desigs de la Mare de Déu d'aparèixer-se junt a arbres, coves i roques o bé prop de fonts, rieres o rius.

Al simbolisme vegetal, com el seu nom indica, en els casos de Puigcerver, la Pineda, el Lledó, imatges trobades, respectivament, en el tronc d'una cervera, dalt d'un pi, dins la soca d'un lledoner, a les quals cal afegir la Verge del Camí i la de la Roca, trobades dins el brancatge d'una palmera, segueixen, en ordre d'importància, les troballes al costat de rius, rieres o fonts, com són els casos de l'Abellera, imatge trobada al costat d'una font, la Riera, trobada al costat de la riera, com és notori entre els borgencs, el Roser (Vallmoll), trobada al costat d'una font, la Misericòrdia, apareguda prop d'un torrent, la Gràcia, trobada prop del riu Brugent, el Remei, trobada prop del riu Glorieta...

En darrer lloc cal esmentar les trobades junt a coves o roques, com és ara la Roca, les Virtuts, Berà...

Que la importància d'aquests símbols vegetals, aquífers, tel·lúrics i animals (L'Abellera) és quelcom estructural i no anecdòtic ho proven amb tota claredat els noms amb què, encara ara, són coneguts els diferents santuaris i les imatges que hostatgen: Puigcerver, la Pineda, el Lledó, el Roser, el Llorer, la Roca, la Riera...

Pel que fa al culte de la Mare de Déu de la Riera, i a totes les marededéus relacionades amb fonts, cal cercar els seus orígens remots en els cultes fluvials d'abans del cristianisme. En efecte, el culte a les fonts estava extraordinàriament arrelat a Cibeles, considerada dins el paganisme com la mare dels déus i mare, també, de les deus. Les analogies entre aquesta divinitat -vinguda de Frígia i introduïda a Catalunya per les legions romanes- i la Mare de Déu són força notables. Es sabut que el culte a Cibeles anava associat al d'Atis, infant que la deessa havia trobat i que havia mort i ressucitat. Les semblances d'aquesta amb les representacions de la Verge amb l'infant (que també

morí i ressuscità) ens porten un tret comú d'ambdues: la percepció d'una deessa mare, la Magna Mater frígia, entorn de la qual giraven un conjunt de ritus de fertilitat i fecunditat, i la substitució d'aquesta per la Verge amb l'infant, que hauria agombolat al seu entorn els antics cultes dedicats a aquella.

Els símbols tel·lúrics, vegetals, fluvials, animals i humans que formen part del model pagà i del cristià postulen la continuïtat dels antics llocs de cultes de la fertilitat i de la fecunditat amb els indrets d'enclavament actuals dels santuaris. Però, a més dels elements simbòlics, cal cercar altres dades fidedignes que només una recerca interdisciplinària ens pot aportar. La ubicació de molts santuaris de Catalunya deu haver estat una forma de fixació del culte cristià al propi terreny obeint a un pla de conjunt de cristianització de l'antic pagus català. En aquest sentit les llegendes de la invenció o troballes que acabem de veure no serien més que la traducció mítica i simbòlica d'un seguit de raons històriques, polítiques i socials.

L'altre element simbòlic que forma part de les festes borgenques de la Mare de Déu de la Riera ja hem dit que era el foc, a través del Ball de Diables. Aquest ball representa una lluita entre les forces del bé i del mal, però certament és molt difícil escatir quan començaren aquestes representacions, encara que a mitjans del segle XIV ja tenim referències dels primers focs d'artifici, i és al segle XV que ja es parla de la intervenció dels diables en algunes processons de Corpus.

Aquesta manifestació folklòrica va anar evolucionant d'una lluita entre dos bàndols, representats pels àngels i els dimonis, a la formació d'un ball i posteriorment a transformar-se en un ball parlat. Però en l'actualitat, fora d'alguns casos aïllats, ja no s'estilen els balls parlats, i només l'acció representa la lluita entre el Bé i el Mal juntament amb el foc i les carrutxes.

Dintre de la geografia catalana aquesta manifestació folklòrica queda circumscrita a unes quantes comarques de la Catalunya Central: el Camp de Tarragona, el Penedès i el Garraf. Com a colles històriques només són reconegudes les del Ball de Diables de l'Arboç, el Ball de Diables de Vilanova i la Geltrú, el Ball de Diables de sant Quinti de Mediona i el Ball de diables de les Borges del Camp, El Ball de Diables de Reus encara que tinguin uns orígens molt antics, mai no ha estat estructurat en forma de colla.

El diable es un personatge que, interpretat en un to burlesc, el trobem comunament en certes tradicions i costums de casa nostra, i es el personatge central de festes, llegendes, rondalles i dites populars.

Les terres catalanes són pròdigues en representacions amb dimonis. A banda dels Balls de Diables que hem esmentat, tenim també la patum de Berga, i la intervenció del dimoni en les inefables representacions tradicionals dels Pastorets de Nadal.

Dintre de moltes llegendes apareix també la figura del Dimoni, i com a més representatives fem referència a les de la construcció de diversos ponts de la nostra geografia que han quedat batejats amb el nom de pont del diable. Aquests ponts foren construïts en una nit a canvi de l'ànima de la persona que l'encarregava, encara que el primer raig de sol sempre trobava el Diable col·locant la darrera pedra, i per això perdia l'aposta.

El dimoni es un personatge que ha conviscut durant centenars d'anys amb els habitants contrades, embolcallat en les més diverses representacions i conegut en els ambients populars amb noms tan familiars com els de Llucifer, Satanàs, Pere Boter, Banyeta, Dimoni Pelut, Barrufet, Banyut, Borró i, segurament, molts d'altres. Però en totes les circumstàncies en què intervé el Dimoni, sempre li toca el perdre, i en les titelles acaba indefectiblement amb el cap penjant en un racó de la boca del petit escenari.

Vull acabar aquest pregó de festes amb la descripció que fa del vostre Ball dels Diables, el vostre historiador borgenc Ferran Jové, per la seva bella glossa: “En iniciar-se el retorn de la Mare de Déu de la Riera cap a la seva ermita, el Ball de Diables, que precedeix el seguici, amb les maces enlairades, encén les carrutxes i tot seguit comença una actuació arrítmica, sense cap mena d'encotillament ni limitació a uns passos determinats, cadascú al seu aire, però que esdevé un quadre meravellós: les carrutxes giravolten vertiginoses, amb el seu frenètic "zag, zag, zag" i les espurnes, roents i rabents, s'escampen formant autèntics paraigües o cúpules de foc mentre, al final, espeteguen els trons, espetecs que retronen camps enllà en la quietud de la nit de setembre, fent callar el cant del grill i el raucar de les granotes. Fins les oliveres que emmarquen el camí sembla que col·laborin al misticisme de l'acte talment com ja esguardessin, anys rera anys, i des de l'artigor, el pas de la imatge i de la devota comitiva, estàtiques, adés contemplatives, corpreses de devoció, adés saludant reverents el seu pas, mogudes per la brisa suau que bressola llur brancatge...”

Amics borgencs, visca la festa!

Joan Maria Pujals i Vallvé
3 de setembre de 1989